

Uvajanje prevajalskega namizja Trados v delovno okolje prevajalske agencije

Darja Fišer, Špela Vintar

Filozofska fakulteta
Oddelek za prevajalstvo
Aškerčeva 2, Ljubljana
Tel./Fax. +386 1 241 1500

E-pošta: darja.fiser@guest.arnes.si, spela.vintar@guest.arnes.si

Povzetek

Prispevek opisuje uvajanje prevajalskega namizja Trados v delovni proces slovenske prevajalske agencije. Pri vrednotenju uspešnosti novega načina dela primerja rezultate pred uporabo namizja z novimi, pri čemer upošteva tudi stroške, povezane z uvajanjem novih tehnologij v projekt, prednosti in slabosti izbranega omizja ter zadovoljstvo vseh sodelujočih v prevajalskem projektu. V zaključku prispevek še nakaže možnosti uporabe opravljenega dela za prihodnje projekte.

Abstract

The paper describes the integration process of Trados translation solutions into an ongoing project of a translation agency in Slovenia. In order to evaluate whether this decision was successful, results of the new working practice are compared to the results achieved in the past. Along with the advantages and limitations of the translator's workstation, possibilities of applying the experience and databases gained in this project to other similar projects in the future are discussed.

1. Uvod

Za uporabo prevajalskih tehnologij se v zadnjih letih tudi v Sloveniji odloča vse več prevajalcev oziroma njihovih delodajalcev, ki želijo ostati konkurenčni in naročnikom nuditi kakovostne prevode v najkrajšem možnem času in po sprejemljivi ceni. Zaradi nedostopnosti najrazličnejših jezikovno vezanih orodij za slovenski jezik ponavadi posegajo po prevajalskih namizjih, ki vključujejo pomnilnik prevodov, orodje za poravnavo besedil in orodje za gradnjo terminoloških baz, poleg tega pa omogočajo tudi lažje načrtovanje in vodenje prevajalskih projektov. O izkušnjah pri rabi teh orodij pri nas in v tujini je poročalo že več avtorjev, predvsem v okviru prevajanja zakonodaje EU (Krstič/Belc, 1999; Željko, 2000, Taes 2001).

Prispevek spremlja eno mlajših in manjših prevajalskih agencij v Sloveniji pri odločitvi za prehod na delo s prevajalskim namizjem Trados, pri čemer agencija nima »hišnih« prevajalcev, temveč vse prevode preda zunanjim sodelavcem. Pri celotnem projektu je sodelovala prvopodpisana avtorica tega prispevka, ki je na agenciji opravila večino nalog, potrebnih za začetek dela s Tradosom. Najprej sta opisana prevajalski projekt, pri katerem je agencija začela uporabljati prevajalsko namizje, in način dela pred nakupom Tradosa.

Predstavitvi pripravljanih nalog, potrebnih za prehod na delo s Tradosom sledi vrednotenje odločitve za nakup Tradosa, pri čemer so upoštevani stroški uvajanja prevajalskih tehnologij v obstoječ prevajalski projekt ter primerjava količine in kakovosti opravljenih prevodov in zaslužka pred uporabo Tradosa in danes.

V nadaljevanju so opisani prednosti in slabosti dela s Tradosom ter mnenje prevajalcev o tem prevajalskem namizju, prispevek pa sklenemo z razmislekom o

možnostih uporabe opravljenega dela in pridobljenih izkušenj pri podobnih projektih v prihodnje.

2. Opis dela pred uporabo Tradosa

Projekt, v katerega smo na agenciji vključili Trados, je prvi obsežnejši in dolgoročnejši prevajalski projekt te agencije. Začel se je septembra 2002, ko je naročnik za obdobje enega leta potreboval prevode strokovno zahtevnih besedil s področja bančništva iz slovenščine v angleščino, in sicer za približno 100 prevajalskih strani na mesec. Gradivo je bilo delovne narave, prevodi pa so bili namenjeni tujim članom nadzornega sveta za interno rabo. Naročnik prevodov ni potreboval dnevno, temveč pred sejami nadzornega odbora, zaradi česar je bil ritem dela neenakomeren in roki za dokončanje prevodov dokaj kratki.

Glede na naročnikove potrebe smo na agenciji pridobili pet stalnih zunanjih sodelavcev, specializiranih za bančništvo in finance. Delo je potekalo tako, da je naročnik po elektronski pošti agenciji poslal izvorna besedila, koordinator projekta pa je besedila razdelil med prevajalce. Ti so bili odgovorni za strokovno in jezikovno ustreznost prevodov. Končani prevod so po elektronski pošti vrnili agenciji, koordinator projekta pa ga je predal naročniku. Agencija je imela zgolj vlogo posrednika med naročnikom in prevajalci, pri čemer je bila njena glavna naloga zagotavljanje pravočasne dostave prevoda naročniku. Že po prvi seji pa se je pokazalo, da bo prevodov več kot 100 strani na mesec, zato smo po dveh mesecih poiskali še pet sodelavcev.

Vsa naročnikova besedila so bila s področja bančništva in financ. Potreboval je prevode finančnih izkazov in poročil, izjav za javnost, vabil na seje nadzornega odbora, zapisnikov sej in drugega gradiva.

Tematsko so se besedila delila na naročnikovo tekočo problematiko in na dolgoročne dejavnosti, zato je bilo med njimi kmalu zaznati vsebinsko sorodnost in kontinuiteto. Koordinator projekta je prevajalcem delo lajšal tako, da je, če je le bilo mogoče, prevajalcem vedno posredoval besedila istega tipa.

Čez nekaj časa so prevajalci ugotovili, da se v besedilih včasih ponavljajo samo strokovni izrazi, drugi pa celi odstavki (npr. pri navajanju odločb Banke Slovenije). Nekateri so si zato začeli izdelovati tabele z izrazi v izvorniku in prevodu in ponavljajoče se dele besedil kopirali iz prejšnjih prevodov.

Uporabo pomnilnika prevodov je predlagala prevajalka, ki je za druge naročnike že uporabljala Wordfast (URL: <http://www.wordfast.net>) in je poznala njegove prednosti. Na agenciji smo po ogledu Wordfasta ugotovili, da bi za projekt potrebovali zmogljivejše orodje. Za Déjà Vu (URL: <http://www.atril.com>) se nismo odločili zaradi Excelu podobnega uporabniškega vmesnika, saj so bili prevajalci bolj vajeni dela z Wordom. Prav povezava Workbencha z Wordom je bil eden najpomembnejših razlogov za nakup Tradosa. Zunanji sodelavci so kupili osnovni paket Freelance, na agenciji pa smo kupili dva paketa Language Service Provider, ki omogoča prevajanje na mreži, pri čemer polni pomnilnik več prevajalcev hkrati.

3. Priprava na delo s Tradosom

Pred uporabo Tradosa je bilo treba pripraviti ustrezno tehnično okolje, namestiti namizja na računalnike, organizirati izobraževanje za prevajalce in izdelati pomnilnik prevodov ter terminološko bazo. Na agenciji smo z intenzivnim delom vse pripravljalne dejavnosti opravili v dveh mesecih.

3.1. Tehnične zahteve

Za sprejem in pošiljanje besedil ter baz po elektronski pošti potrebujejo prevajalci hitro internetno povezavo (ISDN, ADSL ali po kabelskem omrežju), za uspešno namestitev Tradosa pa mora njihov osebni računalnik izpolnjevati nekatere systemske zahteve: imeti mora vsaj 166 MHz procesor Pentium II, 64 MB pomnilnik, vendar proizvajalec priporoča vsaj 128 MB, vsaj 150 MB prostora na disku, miško ali podobno napravo in 17-palčni zaslon. Na računalniku mora biti nameščen vsaj operacijski sistem Windows 98, vendar proizvajalec priporoča Windows NT, Windows 2000 ali Windows XP, poleg tega morata biti nameščena še vsaj MS Office 97 in Microsoft Internet Explorer 5.5 (Trados, 2003).

Zaradi naštetih zahtev so si prevajalci uredili ADSL in kupili potrebno opremo. Agenciji zaradi prehoda na Trados ni bilo treba dokupiti nobene strojne niti programske opreme, morali pa smo poskrbeti za varnost prenosa podatkov s certifikati, saj so besedila zaupne narave. Ker je naročnik nekatera besedila priskrbel v formatu pdf ali pa celo na papirju, smo kupili še optični čitalnik in OCR.

3.2. Namestitev Tradosa na osebne računalnike

Čeprav proizvajalec zagotavlja, da z namestitvijo Tradosa uporabniki ne bi smeli imeti težav, se je koordinator projekta odločil, da ga bo prevajalcem pomagal namestiti. Večina namestitev je res potekala nemoteno in je bila končana v nekaj minutah, pri nekaterih računalnikih pa se je pojavilo nekaj težav.

Pri več kot polovici namestitev se v Wordu niso pravilno izpisovali šumniki, vendar je Tradosov zastopnik za to napako zelo hitro priskrbel popravek. Pomnilnik prevodov tudi ni deloval, če je bil v nadzorni plošči v lokalnih nastavitvah za ločilo v seznamu nastavljeno podpičje, ki ga je bilo treba spremeniti v vejico. Pri naslednjem zapletu je bila namestitev Tradosa sicer nemotena, vendar v Wordu ni bilo mogoče odpreti prevodne enote (z ukazom *Open/Get*). Ugotovili smo, da tega ne dopušča protivirusni program Kasperski, ki smo ga morali zamenjati z Nortonom. Zadnja težava pa je bila s pomnilnikom prevodov na nekem računalniku, ki ob ustvarjanju nove baze prevodov iz neznanega vzroka ni samodejno ustvaril podpornih datotek (s končnicama log in csv). Te smo morali ustvariti ročno, nato je pomnilnik deloval nemoteno.

3.3. Izobraževanje prevajalcev

Ker razen prevajalke, ki je že uporabljala Wordfast, še nihče od sodelavcev nikoli ni delal s prevajalskim namizjem, smo pred začetkom dela s Tradosom pripravili izobraževanje zanje. Povabili smo jih na celodnevni seminar, na katerem smo jim predstavili koncept pomnilnika prevodov na splošno in način dela z Workbenchem, WinAlignom in MultiTermom, v drugem delu seminarja pa so vsak na svojem računalniku vadili najpomembnejše operacije za prevajanje s Tradosom (odpiranje baze in priprava delovnega okolja, analiza izvornega besedila, odpiranje in zapiranje prevodnih enot, vstavljanje nespremenljivk (*placeables*) in terminologije, iskanje po konkordancah, čiščenje prevoda). Za prevajalce smo pripravili tudi osnovna navodila za delo s Tradosom.

3.4. Priprava projekta

Glavne naloge v pripravljalni fazi so bile priprava delovnega okolja, ustvarjanje pomnilnika prevodov in terminološke baze ter izvedba seminarja za prevajalce. Že pred nakupom Tradosa smo na strežniku (Intel Pentium 4, 1,6 GHz, 1.024 MB RAM) ustvarili pogon P: Prevodi, na katerem v ustrezne mape shranjevali izvorna besedila in njihove prevode. Za začetek dela s Tradosom pa smo nekoliko spremenili organizacijo dokumentov in dodali nekaj podmap (za pomnilnik prevodov in terminološko bazo).

3.4.1. Izdelava pomnilnika prevodov

Ker je projekt tekel že več mesecev pred nakupom Tradosa, smo imeli obsežen arhiv prevodov, s katerim smo pomnilnik napolnili, vendar smo jih prej morali poravnati z WinAlignom. Ta je projektno zasnovan, tako smo lahko hkrati poravnali več sorodnih dokumentov.

Pri ustvarjanju projekta smo izbrali izvorni in ciljni jezik ter format dokumentov, ki smo jih želeli poravnati. Z

WinAlignom lahko poravnamo vse dokumente, ustvarjene z MS Office, poleg tega pa še dokumente formata HTML, SGML, XML in TRADOStag, vendar lahko v enem projektu delamo samo z dokumenti istega formata. S tem nismo imeli težav, saj je naročnik enake dokumente vedno pripravil v istem formatu. Vabila in gradivo za seje so bila vedno napisana v Wordu, finančni izkazi pa v Excelu.

Nato je bilo treba izbrati dokumente, ki smo jih želeli poravnati, in nastaviti stopnjo občutljivosti za obliko dokumenta pri poravnavi (slogi, pisava, številčenje). Število napak zaradi oblikovanja dokumentov je bilo mogoče zmanjšati s spreminjanjem oblikovanja izvornika in nanašanjem enakega oblikovanja v prevod z možnostjo AutoFormat.

Zaradi segmentacijskih pravil WinAlign napačno ločuje tiste prevodne enote, pri katerih se pojavlja pika na koncu krajšav in vrstnih števnikov. Tem napakam smo se izognili z izdelavo posebnih seznamov besed, pri katerih orodje za poravnavo pike ne obravnava kot končno ločilo (seznam krajšav: g., ga., preds., mag., dr., prof., univ., ur., op., zap., št., itd., ipd., itn., npr., mdr., jan., feb., mar., apr., jun., jul., avg., sep., okt., nov., dec., pon., tor., sre., čet., pet., sob., ned.; seznam besed, ki sledijo vrstnim števnikom: januar, februar, marec, april, maj, junij, julij, avgust, september, oktober, november, december, redna, redne, redni, redno, izredna, izredne, izredni, izredno, člen, člena, členu, členu, členih, členov, nadstropje, nadstropju, srečanje, srečanja, srečanju). Seznama smo sproti sestavljali in dopolnjevali glede na primere, na katere smo naleteli v besedilih.

Ko je WinAlign poravnal besedila, je bilo treba rezultate pregledati in morebitne napake popraviti ročno. Primerjanje vsakega segmenta posebej je zamudno in utrudljivo delo, še posebej pri dolgih besedilih. Zato je zelo dobrodošla možnost pregleda samo tistih izvornih segmentov, ki jih je program povezal z dvema prevodnima segmentoma. Napačno poravnane segmente smo pravilno povezali ročno. Pregledane in poravnane segmente smo pred izvozom opremili s potrebnimi administrativnimi podatki. V atributna polja smo vnesli ime prevajalca, ime naročnika in strokovno področje, v besedilno polje pa vrsto dokumenta.

Drug del izdelave pomnilnika prevodov je ustvarjanje baze, v katero lahko uvozimo poravnane segmente. Enako kot v WinAlignu smo izbrali izvorni jezik in ciljni jezik ter administrativna polja (datum nastanka prevoda, ime prevajalca ipd.). Ker smo ustvarjali pomnilnik prevodov iz arhiva, smo v pomnilniku dovolili shranjevanje različnih prevodov za identične izvorne segmente. Te prevode smo kasneje ob sodelovanju vseh prevajalcev postopoma poenotili.

Za poznejše upravljanje pomnilnika so pomembna tudi atributna in besedilna polja, s katerimi opremimo prevodne enote in jih kasneje lahko tudi filtriramo. V atributna polja na primer vnašamo strokovno področje in ime naročnika, v besedilna pa ime dokumenta. Za ta projekt je zelo pomembno ločevanje med zaupnimi in nezaupnimi besedili, saj zaupnih ne smemo dati prevajalcem, ki pri prevajanju teh besedil niso sodelovali.

Nato je bilo treba nastaviti ustrezno lokalizacijo slovenskega zapisa števil, datumov in ure v angleško obliko. Tako prevajalcem ni treba zamenjevati decimalnih vejic s pikami ipd. Pred uvozom poravnanih prevodov

smo nastavili še segmentacijska pravila ter vnesli sezname krajšav in vrstnih števnikov. Pomembna je tudi nastavitvev, pri kateri se spremenjena prevodna enota v pomnilnik ne shrani, saj bi tako lahko ustrezne prevode zamenjali z neustreznimi.

Na strežniku smo ustvarili posebno mapo za shranjevanje varnostnih kopij in v pomnilniku določili pot do nje ter nastavili še barve izvornega besedila (modra) in prevoda (črna za polne in zelena za meglene zadetke). Pri izdelavi pomnilnika prevodov smo nazadnje uvozili še prejšnje prevode, ki smo jih prej poravnali z WinAlignom. Uvoz je bil zelo hitro končan, začetno število prevodnih enot v pomnilniku prevodov je bilo 4.926.

3.4.2. Izdelava terminološke baze

Pred začetkom dela s Tradosom je bilo treba izdelati terminološko bazo. Projekt je pred vpeljavo Tradosa tekel skoraj leto dni, tako da so prevajalci rešili že kar nekaj terminoloških težav. Nekateri prevajalci so za lastne potrebe sestavljali sezname pomembnih izrazov z angleškimi prevodi, ki smo jih nato vnesli v MultiTerm.

Ustvarjanje terminološke baze je poenostavljeno s čarovnikom. Za ta projekt smo izbrali predlogo za dvojezični glosar (angleščina in slovenščina) in določili opisna polja (področje, razlaga, vir, opomba ipd.). Za hitrejšo vnašanje smo v MultiTermu izdelali posebno masko, v kateri so vnaprej določena polja in njihove vrednosti. Primer, razlaga in vir smo dodali samo, kadar je bilo potrebno.

Med polnjenjem terminološke baze je bilo treba prevode s pomočjo konkordanc preveriti v pomnilniku prevodov. Veliko izrazov so prevajalci prevajali različno, česar do prehoda na Trados sploh nismo vedeli. Za enotne prevode terminologije smo se dogovorili na internem forumu, dostopnem samo prevajalcem, ki sodelujejo pri tem projektu, nato pa smo jih popravili še v pomnilniku prevodov. S tem smo dosegli enotnejše prevode kot pred uporabo Tradosa.

Terminološka baza je na začetku štela približno 100 vnosov, vendar je zaradi obilice prevajalskega dela in časovne stiske nismo mogli redno dopolnjevati, tako da danes vsebuje samo najosnovnejšo terminologijo in šteje nekaj manj kot 200 vnosov. Vse druge izraze iščemo s konkordancami.

3.5. Opis dela s Tradosom

Ko smo končali pripravljalne naloge, smo popolnoma prešli na delo s Tradosom. Bistvo dela se ni spremenilo; še vedno je naročnik koordinatorju projekta poslal izvorna besedila, ki jih je razposlal prevajalcem. Po končanem delu so jih vrnili koordinatorju in ta je prevode oddal naročniku. Če pa projekt pogledamo poglobljeno, opazimo, da smo na agenciji dobili veliko novih nalog, s katerimi se prej nismo ukvarjali.

3.5.1. Pojav novih nalog

Ob prejemu besedil mora po novem koordinator projekta najprej ugotoviti, kolikšen delež teh besedil je že v pomnilniku prevodov in koliko morajo prevajalci prevesti na novo. Nato besedila skupaj z zadnjo različico

pomnilnika prevodov in terminološke baze pošlje prevajalcem. Po končanem delu ti agenciji vrnejo neočiščene prevode, torej dokumente, v katerih je shranjen izvornik vzporedno s prevodom. Pred oddajo prevodov mora koordinator besedila očistiti, posodobiti bazo in iz prevoda izločiti izvorno besedilo.

Koordinatorjeve začetne in končne naloge sicer niso zahtevne, vseeno pa zahtevajo nekaj časa, saj je prevajalec deset in mora koordinator prav tolikokrat posodobiti bazo, ko so prevodi končani. Te dodatne zadolžitve se še posebej poznajo pri nujnih prevodih, ki morajo biti končani v enem dnevu. Koordinatorjevega dela ne more opraviti nihče drug, saj administrativno osebje ne zna delati s Tradosom, poleg tega pa razen koordinatorja in prevajalcev nihče nima nameščenega Tradosa. S tem je postal projekt bolj odvisen od koordinatorja projekta kot prej.

Poleg koordinatorjevih nalog se je povečalo tudi število vzdrževalnih opravil, kot so popravljanje prevodnih enot v pomnilniku prevodov in terminološki bazi, posodabljanje terminološke baze in poravnavo besedil za pomnilnik prevodov. Tega ne more početi administrativno osebje, pa tudi ne koordinator projekta, saj je treba poleg Tradosa dobro poznati tudi oba jezika, koordinator pa ni jezikoslovec. Prevajalci teh opravil ne morejo opravljati iz dveh razlogov: nimajo dostopa do glavnega pomnilnika prevodov, pa tudi časa nimajo dovolj, saj imajo veliko dela že s prevajanjem samim. Zato se je projektu pridružil še vzdrževalec podatkovnih baz.

4. Vrednotenje dela s Tradosom

Kako uspešni smo s prehodom na Trados, je mogoče ugotoviti s primerjavo stroškov za uporabo Tradosa, količino in kakovostjo prevodov ter mnenjem vseh udeležencev v prevajalskem projektu: naročnika, prevajalcev, predvsem pa agencije, ki se je za Trados odločila.

4.1. Stroški

Pri prehodu na Trados se ne moremo izogniti določenim stroškom. Med enkratne stroške spadajo stroški nabave strojne (optični čitalnik) in programske opreme (Trados LSP, certifikati, OCR), stroški priprave pomnilnika prevodov in terminološke baze ter stroški izobraževanja. Ti so za agencijo znašali približno poldrug milijon tolarjev. Z uporabo Tradosa nastajajo tudi tekoči stroški, ki vključujejo stroške vzdrževanja strojne (nadgradnje in nove različice) in programske opreme (zamenjava in nakup dodatne potrebne opreme), stroški vodenja projekta ter stroški vzdrževanja in posodabljanja pomnilnika prevodov in terminološke baze. Vzdrževanje opreme zaenkrat še ni bilo potrebno, saj agencija uporablja Trados manj kot leto dni in ima zadnjo različico Tradosa.

V primerjavi s prejšnjim obdobjem so se nekoliko povišali stroški vodenja projekta in stroški vzdrževanja baz podatkov, ki jih koordinator ocenjuje na približno 300 tisoč tolarjev mesečno.

4.2. Analiza korpusa

Število vseh dokumentov, ki smo jih do konca raziskave prevedli, je 1.230. Med njimi je največ poročil projektnih skupin in finančnih poročil (finančnih izkazov, bilanc stanja, bonitet podjetij ipd.). Sledijo predlogi sklepov, izvlečki iz uradnega lista, odločbe Banke Slovenije ipd., ki spadajo med gradivo za seje, nato sporočila za javnost, vabila na redne in izredne seje ter zapisniki sej. Lani smo za naročnika prevedli tudi letno poročilo, v kategorijo »drugo« pa spadajo prevodi intervjujev, člankov in poslovne korespondence.

Vrste dokumentov	Št. dokumentov
poročila projektnih skupin	381
finančna poročila	375
gradivo za seje	134
sporočila za javnost	106
zapisniki sej	25
vabila na seje	25
letna poročila	1
drugo	183
skupaj	1.047

Slika 1: Razporejenost besedil po kategorijah

Pregled dokumentov je pokazal, da so besedila kratka, saj je povprečna dolžina dokumentov 3,59 prevajalske strani¹. Največ dokumentov je bilo dolgih eno stran ali manj (448), sledila so besedila, dolga dve do pet strani (383) in šest do deset strani (213), najdaljši (94 strani) pa je bil prevod letnega poročila.

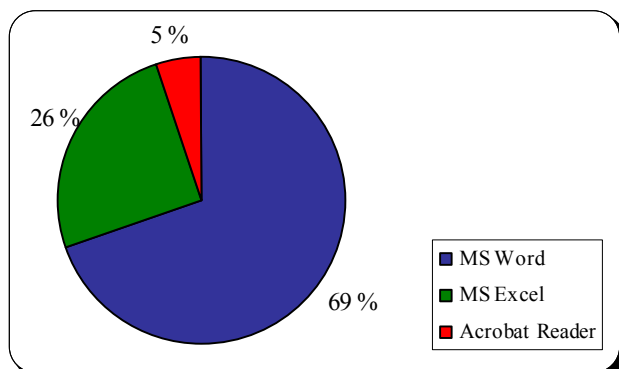
Za kratka besedila v tem projektu velja, da je njihova notranja ponovljivost majhna (1 %), pri daljših besedilih pa naraste tudi na 7 %. Povsem drugače je z medbesedilno ponovljivostjo, saj jo zahtevajo že stalne vrste besedil (bilance stanja, bonitete podjetij, vabila na seje ipd.). Poleg tega je za naročnikovo okolje značilna raba ustaljenih sporazumevalnih vzorcev, stalnih besednih zvez in terminologije.

Seveda smo včasih prejeli besedila, ki s prejšnjimi nimajo čisto nič skupnega. Vendar smo nemalokrat našli tudi na besedila z 80- do 90-odstotno zunanjo ponovljivostjo. To se dogaja predvsem pri novih različicah že prevedenih dokumentov, na primer pri prevajanju spremenjenih zapisnikov sej, ko je treba prevesti samo spremembe. Večinoma pa imamo opravka z besedili s približno 20- do 25-odstotno ponovljivostjo, kar pomeni, da je toliko odstotkov nekega besedila že prevedenega in shranjenega v pomnilniku.

Večina dokumentov, ki smo jih prejeli v prevajanje, je sestavljena v formatu doc. S temi besedili je delo najpreprostejše, saj prevajalci MS Word poznajo najbolje in je tudi zelo dobro povezan s Translator's Workbenchem. Nekaj več kot četrtina dokumentov je bila v formatu xls – prevajalci so jih prevedli s TagEditorjem,

¹ Ena prevajalska stran pomeni 1.500 znakov brez presledkov. Upoštevana je dolžina izvornikov.

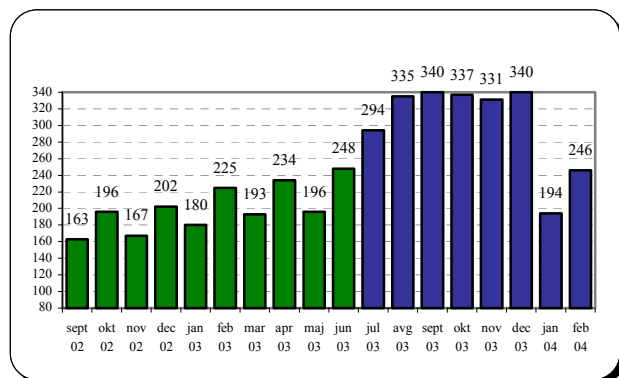
Tradosovim posebnim prevajalskim okoljem za prevajanje kompleksnejših besedilnih formatov. Dokumente, ki smo jih dobili v formatu pdf ali celo v neelektronski obliki, je bilo treba pred prevajanjem obdelati z optičnim čitalnikom in OCR ter jih shraniti v format, primeren za delo s Tradosom.

Slika 2: Prikaz razporeditve besedil glede na format

4.3. Količina prevodov

Projekt se je začel s petimi prevajalci, po dveh mesecih pa se jim jih je pridružilo še pet. Leta 2002 je vsak prevedel v povprečju 27,18 strani na mesec, leto kasneje 27,11 strani mesečno, v začetku tega leta pa 22 strani. Sprva je naročnik zaprosil za prevajanje sto strani mesečno, kar pa je presegel že prvi mesec. Vsi prevajalci skupaj so pred nakupom Tradosa prevedli 2.004, s Tradosom pa 2.417 strani, skupno 4.421. V mesecih, ko so člani nadzornega sveta imeli redne seje (okt., dec., feb., apr. in jun.), je bilo dela več, saj smo takrat poleg rednih prevodov prevajali še gradivo za seje in zapisnike.

Slika 3: Količina prevodov od sep. '02 do feb. '04

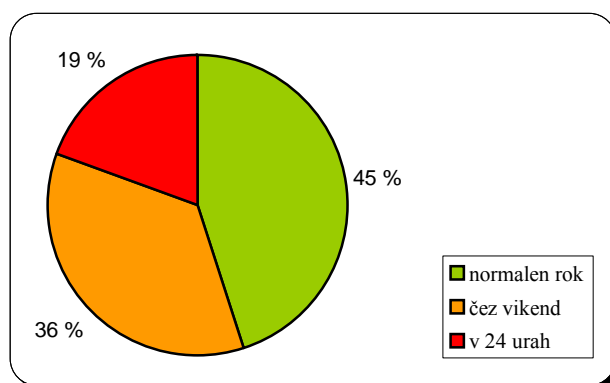
V poletnih mesecih 2003 so potrebe po prevodih močno narasle predvsem zaradi spremembe načina poslovanja in z njimi povezanih naročnikovih dejavnosti. Povečalo se je število sestankov in izrednih sej, okrepilo se je tudi obveščanje javnosti. Povečane potrebe po prevodih povsem naključno sovpadajo s prehodom agencije in njenih sodelavcev na Trados. Za začetek dela po novem sistemu smo izbrali poletne mesece v prepričanju, da bo zaradi letnih dopustov prevodov manj in bomo vsi vpleteni imeli več časa, da se privadimo na

nov način dela. Večjih začetniških težav ni bilo, pri tem pa je treba poudariti tudi, da brez Tradosa poleti v polovični sestavi nikakor ne bi zmogli vsega dela.

Največ (340 strani) so prevajalci prevedli meseca septembra, ko je naročnik najbolj dejavno reševal zaplete pri novem načinu poslovanja, in meseca decembra, ko so zaključevali finančno leto. Prva dva meseca v tem letu sta bila bolj umirjena, primerljiva z majem in junijem prejšnje leto, tik pred izrednim poletnim obdobjem. Tudi po koncu raziskave je ritem dela podoben; pred rednimi sejami se količina prevodov poveča in nato v naslednjem mesecu spet nekoliko upade.

Količina prevodov se na prvi pogled ne zdi zelo velika, vendar zunanji sodelavci ne prevajajo za enega samega naročnika, temveč sodelujejo tudi pri drugih projektih. Prevajalska ekipa tako skoraj nikoli ni popolna, zaradi česar so prevajalci, ki v določenem trenutku prevajajo za tega naročnika, toliko bolj obremenjeni.

Drug razlog, zakaj so prevajalci močno obremenjeni, pa je ta, da ritem dela ni enakomeren. Obstajajo obdobja, ko agencija ne prejme niti enega naročila, nato pa naročnik v zelo kratkem času zahteva veliko prevodov. Glede na nujnost prevodov smo se z naročnikom dogovorili za tri kategorije: najnujnejše prevode mu vrnemo v 24 urah, prevode besedil, ki jih naročnik pošlje v petek, dobi do ponedeljka, za manj nujne prevode pa imamo tri dni ali več časa. V tem roku prevajalci prevedejo skoraj polovico vseh dokumentov (554). Druge prevode morajo opraviti čez vikend (473) ali pa celo v 24 urah (239), pri čemer je Trados postal nepogrešljiv pripomoček.

Slika 4: Razporeditev besedil glede na čas prevajanja

4.4. Kakovost prevodov

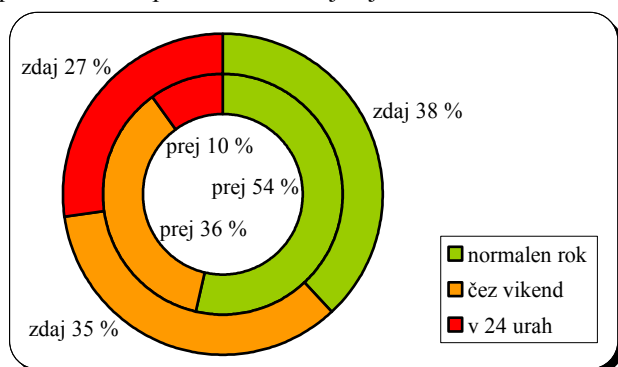
Kot je razvidno iz zgornjega odstavka, se je z uporabo Tradosa prevajalska zmogljivost agencije znatno povečala. Druga najpomembnejša pridobitev uporabe prevajalskega namizja pa je izboljšana sledljivost prevodov, kar dviguje kakovost prevodov. Pomnilnik prevodov vsem prevajalcem omogoča brskanje po starih prevodih (za vzdrževanje, v obliki konkordanc ali pa s prikazom polnih in megljenih zadetkov), tako da je pregled nad končanimi prevodi boljši. Ne samo, da vsak posameznik vidi svoje preteklo delo in se tako izogne napakam; tudi kolegi vidijo delo drugih in se lahko med

seboj opozorijo na morebitne napake, ki jih posamezni prevajalec sam morda nikoli ne bi opazil. Po prehodu na Trados smo našli in odpravili predvsem številna terminološka odstopanja, prevodi pa so postali enotnejši.

4.5. Koristi uporabe Tradosa za prevajalsko agencijo

Prevajalska agencija s svojo dejavnostjo skuša zadovoljiti svoje osnovne potrebe: zniževanje stroškov in povečanje dobička, zagotavljanje kakovostnih prevodov v čim krajšem času ter učinkovito vodenje prevajalskega projekta. Z uporabo pomnilnika prevodov nam je uspelo zadržati naročnika tudi po preteku prve enoletne pogodbe, pri tem pa ob povečanem obsegu prevodov celo obdržati prvotno ceno, kar je naš velik poslovni in strokovni uspeh. Z uporabo Tradosa smo povečali svojo konkurenčnost, saj smo z recikliranjem že opravljenih prevodov lahko znižali stroške prevajanja za približno 25 odstotkov. Zaradi spremenjenega načina dela so se nekoliko povišali stroški vodenja projekta in vzdrževanja podatkovnih baz, vendar so v skupnem stroški še vedno dobrih 20 odstotkov nižji.

Začetni pomnilnik prevodov, ki smo ga napolnili s starimi prevodi, je štel 4.825 prevodnih enot, do sedaj pa je narasel na 50.107 prevodnih enot. S tako bogatim pomnilnikom lahko zagotovimo enako količino prevodov v krajšem času. Pred uporabo Tradosa smo v 24 urah lahko zagotovili samo 10 odstotkov prevodov, danes je najnujnejših prevodov več kot četrtnina. Prav tako z bogatim pomnilnikom prevodi postajajo vse enotnejši, kar je za besedila s področja bančništva in financ zelo pomembno in posledično zvišuje njihovo kakovost.

Slika 5: Prikaz prevajalskih zmogljivosti pred uporabo Tradosa in z njegovo pomočjo

Tudi vodenje projekta je bolj učinkovito, saj lahko z analizo novih dokumentov koordinator zelo natančno ugotovi, koliko dela čaka prevajalce, in naročniku že takoj sporoči, v kakšnem času ga lahko opravijo. Z uporabo Tradosa smo močno zmanjšali količino ponovljivih nalog, saj se prevajalci posvečajo predvsem prevajanju novih vsebin, za nekoč že opravljene prevode pa poskrbi pomnilnik.

4.6. Koristi uporabe Tradosa za prevajalce in za naročnika

Prevajalski projekt s Tradosom ne bi mogel uspeti, če z njim ne bi bili zadovoljni prevajalci, ki morajo z njim tudi največ delati, in naročnik, od katerega je odvisno nadaljevanje projekta. Podobno kot agencija si oboji želijo čim bolj znižati stroške in povečati dobiček. Poleg tega si ves čas prizadevajo pospešiti prevajalski proces, kar pa ne sme zmanjšati kakovosti prevodov.

Ker na agenciji tudi drugo leto projekta za prevode zaračunavamo prvotno ceno, smo se z naročnikom dogovorili, da polno ceno plača samo za tiste dele besedil, ki jih morajo prevajalci prevesti na novo. Meglene in polne zadetke, ki jih prevajalci samo pregledajo in popravijo, pa se obračunavajo po znižani ceni. Od začetka uporabe Tradosa je tako naročnik že prihranil približno 20 odstotkov.

Če naročnik prihrani denar za prevode, agencija pa ne zmanjša svojega dobička, bi lahko skleпали, da zaradi uporabe Tradosa prevajalci izgubljajo honorar. Vendar ne smemo pozabiti, da se je obseg prevajalčevega dela z uporabo pomnilnika prevodov povečal. Z njim lahko prevajalci v enakem času prevedejo večjo količino besedil in zaslužijo več. V prvih osmih mesecih projekta je prevajalec povprečno prevedel 191,9 strani, za kar je zaslužil poln honorar. Odkar agencija uporablja Trados, je v poprečju posamezni prevajalec prevedel 241,7 strani na mesec, kar je 49,8 strani več kot pred uporabo Tradosa, za kar je zaradi spremenjenega načina obračunavanja polnih in meglenih zadetkov prejel 80-odstotni honorar, kar pa je še vedno nekoliko več kot prej. Druga, še bolj očitna prednost dela s Tradosom pa je ta, da so prevajalci za svoje delo porabili manj časa, ki so ga lahko namenili drugim projektom in zaslužili še z njimi.

Poleg povečanja kakovosti in količine opravljenih prevodov gre omeniti še občutno izboljšanje oblikovanja prevedenih dokumentov, ki so se pred začetkom dela s Tradosom precej razlikovali od izvornikov, sedaj pa je enako oblikovanje prevoda mogoče doseči brez vlaganja dodatnega truda in časa.

4.7. Mnenje prevajalcev o Tradosu

Kaj o Tradosu menijo prevajalci, so razkrili njihovi odgovori na elektronsko pošto, v kateri smo jim zastavili naslednja vprašanja:

- Ste s Tradosom zadovoljni in radi delate z njim?
- Uporabljate Trados samo za ta projekt ali si z njim pomagata tudi pri drugih opravilih?
- Katere možnosti, ki jih Trados omogoča, se vam zdijo koristne?
- S kakšnimi težavami se pri delu s Tradosom srečujete?

Vsi prevajalci so s Tradosom zelo zadovoljni. Devet prevajalcev ga uporablja za vse naročnike, en prevajalec pa ga uporablja samo za ta projekt, ker druga besedila, ki jih prevaja, niso primerna za delo s Tradosom. Kot najbolj koristne možnosti v Tradosu so prevajalci poudarili:

- možnost nastavitve za lokalizacijo (*substitution localisation*) datumov in zapisa števil v Translator's Workbenchu, ki jim prihrani veliko časa in prepreči veliko napak.

- konkordance, s katerimi najdejo večino terminologije, ki jo potrebujejo za prevod. Pri konkordancah so še posebej poudarili možnost *prikaži najnovejše* (*show most recent first*), saj so novejši prevodi relevantnejši od starejših, in možnost *išči po konkordancah, če ni zadetka* (*start concordance search on no match*), ki jim prihrani ročno aktiviranje konkordanc vsakič, ko jih potrebujejo.
- možnosti *kopiraj izvirnik* in *kopiraj izvirnik, če ni zadetka* (*copy source on no match*). Zdita se jim zelo uporabni za besedila, pri katerih se v povedih pojavlja veliko števil in bi z vstavljanjem nespremenljivk izgubili veliko časa, ter kadar se v besedilu pojavlja veliko tujih lastnih imen in obstaja možnost, da bi jih napačno natipkali.

V TagEditorju pa se prevajalcem zdi koristna možnost *izbriši oznake pri megljenih zadetkih* (*strip tags from fuzzy matches*), saj kljub podobni vsebini prevodi niso vedno enako oblikovani, s to možnostjo pa pomnilnik omogoča ponovno uporabo vsebine brez spremenjenega oblikovanja.

4.8. Težave pri delu s Tradosom

Prevajalska orodja niso čarovniški trik, s katerim bi nemudoma odpravili vse težave, ki jih pri prevajalskem delu srečujemo. Tako se prevajalci tudi pri delu s Tradosom srečujejo z določenimi težavami. Pri prevajanju z Wordom je na primer besedilo v vstavljenih objektih (slikah, diagramih) treba prevajati ročno, in ker so objekti ponavadi zaklenjeni, besedilo zato izgubi prvotno obliko. Poleg tega TWB pri prevajanju Wordovih tabel TWB preskoči vse celice, v katerih so samo številčni podatki, zaradi česar morajo prevajalci ročno zamenjati vejice in pike za tisočice in decimalke.

Velikost pomnilnika prevodov ob koncu raziskave je bila 19.046 KB, zato postaja problematično pošiljanje baze in besedil po elektronski pošti, še posebej če prevajalci nimajo zmogljive internetne povezave. Zato na agenciji že razmišljamo, da bi bazo postavili na strežnik FTP in jo osveževali trikrat tedensko, da bi prevajalci ob vsakem trenutku imeli dostop do zadnje različice baze.

V širšem smislu je zelo pomemben učinek dela s pomnilnikom prevodov delitev besedila na prevodne enote, pri čemer je trenutna enota posebej izpostavljena, kontekst pa je manj viden, kar je najverjetneje vplivalo na zaznano postopno povečanje popolnih ponovitev. Predlagane enote zahtevajo tudi veliko manj sprememb, če ne vsebujejo anaforičnih in kataforičnih referenc, zato se jih prevajalci začnejo sčasoma izogibati. Posledica takšnega načina prevajanja je suhoparen, tehničen slog, včasih tudi netekoč prevod. Vprašanje, ki se ga prevajalci morajo zavedati, je, ali res želijo izkoristiti prednosti pomnilnika prevodov na račun besedilnosti.

Treba je dodati tudi, da je kakovost posameznih prevodov močno odvisna od kakovosti pomnilnika prevodov, ta dejavnik pa postane še pomembnejši, če pri projektu sodeluje več prevajalcev. Kadar prevajalci preveč zaupajo rešitvam svojih kolegov in jih ne preverjajo v drugih virih, ker je na tak način delo hitreje opravljeno, dobimo nezanesljive prevode, napake pa se ponavljajo

tudi v prihodnjih prevodih, kar še bolj niža kakovost pomnilnika. Iz začaranega kroga se je mogoče izviti le z učinkovitimi metodami zagotavljanja kakovosti pomnilnika prevodov. Vzdrževanje podatkovnih baz je kompleksen in drag proces, zato smo bili na agenciji zaradi pomanjkanja osebja, časa in sredstev delo prisiljeni poenostaviti in porazdeliti med vse sodelavce. Vendar ugotavljamo, da smo tudi na razmeroma preprost način dosegli zadovoljive rezultate. Za kakovost pomnilnika po tehnični plati je skrbel koordinatorski projekt, ki je zagotavljal, da je vsak končan prevod ob uvozu v osrednjo bazo tehnično brezhiben in opremljen z vsemi potrebnimi administrativnimi podatki. Vsebinske neustreznosti pa smo odpravljali s pomočjo prevajalcev. Ko so ti pri delu s pomnilnikom odkrili napako, so o tem po elektronski pošti obvestili vzdrževalca baze, ki je v osrednji bazi poiskal vse segmente s to napako in jo odpravil. Kadar je bil o najustreznejši rešitvi potreben dogovor med prevajalci, smo uporabili interni forum. Na tak način smo napake odpravili v razmeroma kratkem času in jih vnesli v osrednji pomnilnik prevodov, tako da se v prihodnosti niso več pojavljale.

5. Možnosti aplikacije opravljenega dela na prihodnje projekte

Pred nakupom Tradosa agencija in njeni sodelavci nismo imeli izkušenj s prevajalskimi tehnologijami, zato sta za gladek prehod na delo s prevajalskim namizjem obe strani potrebovali veliko motivacije in energije.

Po analizi rezultatov in zbranih mnenjih prevajalcev lahko trdimo, da je bilo uvajanje Tradosa v konkretno prevajalsko okolje uspešno, z njim je zadovoljen tudi naročnik.

Zato se opravljeno delo in pridobljene izkušnje zdi smiselno uporabiti tudi pri drugih projektih. Po zaključku raziskave se je sodelovanje agencije z naročnikom razširilo tudi na smer angleščina-slovenščina in na dodaten jezikovni par nemščina-slovenščina. Iz angleščine za naročnika prevajamo različna promocijska in projektna gradiva.

V pomnilniku prevodov, ki smo ga pridobili z osnovnim projektom, smo obrnili izvorni in ciljni jezik in tako dobili referenčno bazo, ki jo lahko uporabljamo pri prevajanju iz angleščine. Terminološka baza je prav tako uporabna, saj omogoča preklapljanje med jeziki.

Iz nemščine za naročnika prevajamo gradivo za seje nadzornega sveta njegove nemške hčerinske družbe. Prevajalci, ki poleg nemščine znajo tudi angleško, si lahko pomagajo z bogatim referenčnim pomnilnikom prevodov, ki je nastal s prevajanjem slovenskega gradiva za nadzorni svet v angleščino. Gradnja terminološke baze pa je lažja, ker ni več treba iskati in vnašati vseh terminov, temveč že vnesenim samo dodajamo nemške ustreznice.

Odpirajo se tudi povsem novi projekti, pri katerih bo delo lažje že zato, ker smo pri prvem projektu s poravnavo besedil, polnjenjem pomnilnika prevodov, z gradnjo terminološke baze, s pripravo besedil in z reševanjem nastalih težav pridobili ogromno izkušenj.

6. Zaključek

Pri pregledu razmer na trgu prevajalskih storitev se zdi, da bodo v bližnji prihodnosti tudi v Sloveniji vsi resni ponudniki prevajalskih storitev morali razmisliti o sodobnih prevajalskih tehnologijah in jih začeti uporabljati, drugače ne bodo več dolgo mogli zagotavljati zahtevane količine prevodov zahtevane kakovosti v danem času, tudi njihove cene se ne bodo mogle prilagajati konkurenci.

V času, ko prevajalska namizja postajajo del standardne opreme ponudnikov prevajalskih storitev, se pojavljajo potrebe po integraciji namizij z ostalimi jezikovnimi viri in tehnologijami, ki so del prevajalskega procesa. Ponudniki komercialnih prevajalskih namizij so orodjem za računalniško podprto prevajanje dodali možnost računalniškega (strojnega) prevajanja, ki omogoča računalniško prevajanje tistih delov besedil, za katere pomnilnik prevodov ni našel ustreznega prevoda in tako združuje prednosti obeh svetov (Mügge, 2001), vendar takšne jezikovno odvisne rešitve za slovenščino žal še niso na voljo. Prizadevanja za optimizacijo in avtomatizacijo kompleksnega prevajalskega in lokalizacijskega procesa znotraj večjezičnega dokumentacijskega cikla so bolj kot kadarkoli prej postavila v ospredje pomen učinkovitega poteka dela in celovitega upravljanja z znanjem, ki jih jezikovni viri vsebujejo (Yuste, 2004). Eden najpomembnejših projektov na tem področju je Euramis, s katerim prevajalska služba EU zmanjšuje količino ponavljajočih se administrativnih nalog in tako prevajalcem omogoča, da večino svojega časa in energije posvetijo strokovnemu delu (Translation DG, 2004).

Z vse pogostejšo uporabo sodobnih prevajalskih orodij na vseh stopnjah prevajalskega procesa se postopoma dvigujejo tudi delodajalčeve zahteve do prevajalcev, ki morajo vse pogostejše poleg dobrega poznavanja jezika in relevantnih strokovnih področij dokazati tudi računalniško spretnost in poznavanje dela s prevajalskimi programi. Mlajši prevajalci lahko danes potrebna znanja pridobijo že med študijem, starejši pa bodo sami morali zavestno poskrbeti za udeležbo na ustreznih seminarjih in delavnicah, saj bi v najslabšem primeru lahko prišlo do paradoksa, ko mladi prevajalci, spretni z računalniškimi orodji, zaradi neizkušenosti na strokovnem področju ne bi mogli dobiti dela, starejši prevajalci pa kljub strokovni podkovanosti naročnikovih potreb ne bi mogli zadovoljiti zaradi nepoznavanja prevajalskih tehnologij.

Kot se je izkazalo pri opisani agenciji, je lahko vključevanje prevajalskih tehnologij v delovni proces uspešno kljub dosedanji neizkušenosti na tem področju. Potrebni pa sta motivacija in želja po uspehu vseh v projektu: naročnika, agencije in prevajalcev. Če vse tri strani razumejo, kaj lahko s prevajalskim namizjem pridobijo, bodo v projekt pripravljene vložiti več časa, truda in sredstev.

7. Viri

- Krstič, A.; Belc, J. (1999) Prevajanje pravnih aktov EU. *Uporabno jezikoslovje* 7/8. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje, str. 191-205.
- Mügge, U. (2001) The Best of Two Worlds: Integrating Machine Translation into Translation Memory Systems – A universal approach based on the TMX standard. *Language International* 13:6. Amsterdam: John Benjamins, str. 26-29.
- Taes, A. (2001) Introducing CAT in The European Commission's Translation Service. Bruselj: Translation Service, European Commission. URL: http://europa.eu.int/comm/translation/reading/articles/pdf/2001_03_30_brussels_taes.pdf [02.09.2004]
- Trados (2003) Translator's Workbench User Guide. Dublin: Trados Ireland Ltd.
- Translation DG (2004) Translation Tools and Workflow. Bruselj: Directorate-General for Translation of the European Commission. URL: http://europa.eu.int/comm/dgs/translation/bookshelf/tools_and_workflow_en.pdf [02.09.2004]
- Yuste, E. (2004) Corporate Language Resources in Multilingual Content Creation, Maintenance and Leverage. *Proceedings of The Second International Workshop on Language Resources for Translation Work, Research and Training*. Ženeva: Coling, str. 1-7. URL: <http://nl.ijs.si/sdjt/bib/coling04/W3/pdf/1.pdf> [02.09.2004]
- Željko, M. (2000) Pomnilniki prevodov v praksi. *Mostovi* 34:1. Ljubljana: DZTPS, str. 75-90.